

ISSN 2010-5460

MAKTAB VA HAYOT

Maxsus son № 1

ILMIY-METODIK JURNAL

MUNDARIJA

BOSH MUHARRIR

Liliya Gaynutdinova

TAHRIR HAY'ATI

Amanjol AYAPOV
Boris BLYAXER
Baxodir SOBIROV
Risboy JO'RAYEV
Sevara ZUPARXODJAYEVA
Lola MO'MINOVA
Vahobjon RAJAPOV
Nargiza RAXMONQULOVA
Sherzod SHERMATOV
Shavkat SHARIPOV

Mas'ul kotib

Sayyora Alimxodjayeva

Adabiy muharrir

Sayyora Alimxodjayeva

Kompyuterda terish va dizayn

Mirtohir Xoliqov

Muallifning fikri har doim ham tahririyat fikriga to'g'ri kelavermaydi. Tahririyat maqolalarning uslubiy xatolarini to'g'rilash va qisqartirish huquqini o'zida saqlab qoladi. Tahririyatga yuborilgan maqolalar egasiga qaytarilmaydi va taqriz qilinmaydi.

Mualliflarning familiyasi, ismi, sharifi ularning pasportlari ma'lumotlariga muvofiq holda yoziladi.

Мнение редакции не всегда совпадает с мнением автора. Редакция оставляет за собой право на стилистическую правку и сокращение статей. Присланные в редакцию рукописи не возвращаются и не рецензируются.

Фамилия и инициалы авторов пишутся согласно данным их паспорта.

Muassislar:

O'quvchilarni kasb-hunarga
yo'naltirish va psixologik-pedagogik
respublika tashxis markazi
«MAKTAB VA HAYOT» M.CH.J.

Jurnaldan ko'chirib bosilganda

«MAKTAB VA HAYOT»dan olindi,
deb ko'rsatilishi shart.

Jurnal 2001 yildan
chiqa boshlagan.

MANZIL:

100095, Toshkent sh.,
Olmazor t., Ziyo ko'chasi, 6A uy.
Tel: (0371) 246-21-02
E-mail: maktabvahayot@sarkor.uz

OBUNA INDEKSI - 1019

Sh.Q.Mardonov, O.M.Jabborova.

Boshlang'ich ta'limda – innovatsiyalar tizimi2

A.M.Shofqorov.

Alliteratsiya va uning uslubiy xususiyatlari3

R.A.Ikramov, R.B.Hojiyev.

Barkamol avlodni tarbiyalashda yosh pedagogik kadrlarning o'zmi va roli5

R.B.Hojiyev, R.R.Atajanova.

Ta'lim tizimini rivojlantirishda pedagogik ta'lim innovatsion klasterining ahamiyati6

M.F.Qurbonova.

O'quvchilarning o'quv-bilish kompetensiyalarini
shakllantirishda kouching metodikasi8

M.N.Shermatov.

Innovatsion faoliyat – zamonaviy o'qituvchiga qo'yilgan jamiyat talabi10

B.N.To'raqulov.

Talabalar emotsional intellektini tadqiq etishning psixologik imkoniyatlari11

S.Haydarova.

Geografiyani o'qitishda kompetensiyaviy yondashuvning tatbiq
etishning o'quvchi psixologiyasi bilan bog'liq jihatlari13

S.R.Abdalova, S.B.Qorayev, I.S.Joldasov.

Ta'lim oluvchilar aqliy rivojlanishini aniqlashda pedagogik testlarning roli15

D.T.Aralova.

Bolalar bilimni nazorat qilish xalqaro tadqiqoti yuzasidan topshiriqlar
tayyorlash texnologiyasi16

G.N.Sharipova.

Bolalarni boshlang'ich ta'limga tayyorlashni tashkil etish asoslari17

N.K.Razokova.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida matematikani o'qitishda
fanlararo bog'liqlik18

G.O.Ernazarova.

Uzluksiz ta'lim jarayonida akmeologik yondashuvdan foydalanish21

SH.R.Mahkamova.

Imkoniyati cheklangan bolalar va har tomonlama yetuk avlodni
tarbiyalashda musiqaning o'zmi22

A.Y.O'tayev, N.E.Narziqulovna.

Behbudiyning siyosiy tarbiya to'g'risidagi qarashlari23

M.A.Asadullayeva.

Maktab yoshidagi bolalarda ovoz rejimi va gigiyenasi25

I.Q.Sayfullayeva.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan boshlang'ich sinf o'quvchilariga matematikani
o'rgatishda axborot kommunikatsiya texnologiyalarining o'zmi26

X.A.Kadirova.

Milliy ma'naviy-axloqiy tarbiya27

M.SH.Islamova.

O'quvchilarda kimyoviy bilimlar asosida kasbiy dunyoqarashni
shakllantirish usullari tizimi29

M.YU.Yakubova.

Xalq hunarmandchiligini o'rganishda o'quvchilarda kreativlikni
shakllantirish yo'llari30

N.N.Bozorov, M.F.Qurbonova.

Bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy kompetensiyani shakllantirish tizimlari32

L.Bobaxodjayeva.

O'quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish – shaxsiy
kompetentlikni rivojlantirish mezonlari sifatida33

H.N.Bozorov.

Zamonaviy kuzatish qurilmalarining astronomiya rivojlanishidagi ahamiyati35

S.A.Toshtemirova.

Ta'lim va tarbiyaning demokratik hamda insonparvarlik tamoyili36

Ш.И.Ботирова.

Проблемные аспекты, связанные с применением педагогических
технологий и интерактивных методов на уроках38

Э.С.Сепреева.

Анализ художественного пространства в современной русской литературе39

Т.А.Юлдашева.

Фразеологизмы на занятиях кружка русского языка41

Н.З.Шайхисламов.

Инновационные технологии в профессиональном образовании43

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi farmonida qayd etilgan – ilmiy-tadqiqot va innovatsiya faoliyatini rag'batlantirish, ilmiy va innovatsiya yutuqlarini amaliyotga joriy etishning samarali mexanizmlarini yaratish, oliy o'quv yurtlari va ilmiy-tadqiqot institutlari huzurida ixtisoslashtirilgan ilmiy-eksperimental laboratoriyalar, yuqori texnologiya markazlari va texnoparklarni tashkil etish kabi vazifalar samarali amalga oshirilishi shubhasiz.

Bizga ma'lumki, pedagogik jarayonlar pedagogik tizim ichida kechadi. Ilgaridan loyihalashtirilgan har bir didaktik jarayon ma'lum prinsipial imkoniyatlarga ega bo'lib, u o'quvchida bilim, ko'nikma va malakalarning sifatli shakllanishini nazarda tutadi. Bu degan so'z, biz ta'lim-tarbiyada zaruriy darajadagi natijani olish uchun pedagogik tizimni takomillashtirishimiz, uning funksiyasini ijobiy tomonga yo'naltirishimiz, intensiv pedagogik jarayonni vujudga keltirishimiz zarur.

Bundan xulosa shuki, ta'lim-tarbiyada sifatli, samarali natijani olish uchun mavjud pedagogik tizimni modernizatsiyalashtirib borishimiz kerak. Shu munosabat bilan **innovatsiyalarning ob'ekti** sifatida quyidagi pedagogik muammolarni keltirishimiz o'rinli bo'ladi:

- o'quv-tarbiyaviy faoliyat motivatsiyasini oshirish;
- darsda o'quv materiallari xilma-xilligi va hajmini kengaytirish;
- o'quv jarayon samaradorligini oshirish;
- ta'lim jarayonida vaqtdan unumli foydalanish;
- ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchining shaxsiy ishtiroki va faolligi-ga ma'suliyatni oshirish.

Bu sohada eng to'g'ri yo'l – yangiliklarni asta-sekinlik bilan, ketma-ketlikda, uzluksiz, uning natijaviyligiga ishonch hosil qilgan holda, har tomonlama o'ylab, o'lchab navbatdagi qadamlarni bosish kerak.

Buning uchun innovatsiyalarni pedagogik jarayonga kiritish yo'llarini belgilash zarur:

- yangi pedagogik g'oyalarni shakllantirish;
- konsepsiya ishlab chiqish;
- innovatsion dastur yaratish;
- ijro mexanizmini ishlab chiqish;
- amaliyotga joriy etish.

Xulosa o'rinda aytish mumkinki, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev "O'qituvchilar va murabbiylar kuni" bayrami munosabati bilan o'z tabrigida "Hammamizga ayonki, taraqqiyotning tamal toshi ham, mamlakatni qudratli, millatni buyuk qiladigan kuch ham bu – ilm-fan, ta'lim va tarbiya. Ertangi kunimiz, Vatanimizning yorug' istiqboli, birinchi navbatda, ta'lim tizimi va farzandlarimizga berayotgan tarbiyamiz bilan chambarchas bog'liq" degan edi.

Adabiyotlar:

1. Sh.Qurbonov, E.Seytaxilov Ta'lim sifatini boshqarish. – T.: "Turon-Iqbol", 2006. 590 b.
2. Xalq ta'limi jurnali "Innovatsiya – yangilikka intilish, kelajakka qadam". T.: 2018. № 1. 4-6 b.
3. J.G.Yo'ldoshev "Innovatsiyalarni ta'lim jarayoniga uzluksiz ravishda tatbiq etish zamon talabi". – T.: "Uzluksiz ta'lim". 2011. № 6, 11-15 b.

TALABALAR EMOTSIONAL INTELLEKTINI TADQIQ ETISHNING PSIXOLOGIK IMKONIYATLARI

B.N.To'raqulov, Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti "Psixologiya" kafedrasida katta o'qituvchisi

Статья посвящена психологическим особенностям исследования эмоционального интеллекта студентов, а также описана структура эмоционального интеллекта студентов, психологическая основа, которая его обеспечивает, психологические подходы к анализу эмоционального интеллекта, взаимосвязь интеллектуального и профессионального потенциала.

Ключевые слова понятия: Студент, интеллект, эмоциональный интеллект, возраст, образование, психология, потребность, интерес, эмпатия, межличностные отношения, высокие чувства, эмоциональная чувствительность, эмоция, эмоциональные состояния.

The article is devoted to the psychological characteristics of the study of students' emotional intelligence, and also describes the structure of students' emotional intelligence, the psychological basis that provides it, psychological approaches to the analysis of emotional intelligence, the relationship of intellectual and professional potential.

Key words and concepts: Student, intelligence, emotional intelligence, age, education, psychology, need, interest, empathy, interpersonal relationships, high feelings, emotional sensitivity, emotion, emotional states.

Ma'lumki, 17-21 yosh oraliq'ida inson ijtimoiylashuv bosqichining yetuk pallasi bo'lib, unda bir qator psixologik sifatlar, xususiyatlar, yuksak his-tuyg'ular, burch va qadriyatlar tizimi tubdan o'zgaradi. Aynan shu yosh bohqichi, talabalik davriga to'g'ri kelib, uni tahlil etish shaxs kamolotining ko'plab jihatlarini ochib berishi ehtimoldan holi emas. Agar biz talabani shaxs deb olsak, uning faoliyati to'liq ijtimoiy rollarni o'zlashtirish jarayoni bilan xarakterlanadi. Demak, ushbu mavzuni o'rganish uchun bizda asos bor. Qolaversi, mazkur turkumdagi ilmiy tadqiqotlar mamlakatimiz psixologiyasi uchun o'ziga xos yangi ilmiy maktablarni yaratishi ehtimoldan holi emas.

Tadqiqotchi M.A.Nguyenning fikricha, ta'lim jarayoni talabalar shaxsi uchun yuksak axloqiy va estetik his-tuyg'ularni shakllantiruvchi psixologik omillardan biri sanaladi. Ya'ni, ularning his-tuyg'ulari faqat o'z manfaati uchun emas, balki jamiyat mafaatlari bilan uyg'unlashadi. Kasbiy bilim va ko'nikmalar asosida, talabalar o'z kelajak yo'lini tanlay boshlaydilar, shuningdek, mehnat munosabatlari haqida tasavvurlari yanada ortib, fuqarolik va kasbiy rollarni to'liq anglay boshlaydilar [1,140].

Bundan tashqari, talabalarning emotsional holati ko'proq ularning akademik muvaffaqiyatlari bilan bog'liq bo'lib, bunday muvaffaqiyatlar zaminida har bir pedagog o'qituvchilarning o'rni beqiyos sanaladi. Chunki, talabalar har bir pedagogga xos aqliy, hissiy, kommunikativ xususiyatlarni o'zlashtira boradi.

Ta'kid joizki, har bir oliy ta'lim o'qituvchisi nafaqat intellektual jihatdan, balki shaxslilik fazilatlarini jihatdan ham boshqalar uchun namuna bo'la olishlari shart sanaladi. Ta'lim jarayoni bilan bog'liq hamkorlikdagi faoliyat o'z mazmunida, o'zaro qadriyatlarga asoslangan muloqot, ta'lim-tarbiya berishdagi bag'rikenglik, boshqalar kechinmalariga qaratilgan empatik munosabatlar kabilarni ham qamrab olishi lozim sanaladi.

Mohiyatan, talaba so'zi lotincha so'zdan olgan bo'lib, "o'qish", "mehnat qilish" kabi ma'nolarni anglatadi. Ya'ni bu davr inson tomonidan yangi bilimlarni o'zlashtirish bosqichidir. Universitetda o'qish bir tomondan yaqinlar va ota-onadan uzoqlashish bo'lsa, ikkinchi tomondan yashash joyining o'zgarishi bilan bog'liq kechinmalarning yuzaga kelishi bilan xarakterlanadi. Mazkur ikki omil ham talabalar emotsional intellekti dinamikasi uchun o'ziga xos psixologik shart-sharoitlardan biri hisoblanadi.

I.N.Andreyevaning aytishicha, talabalarning yangi sharoitlarga moslashishi va yaqinlaridan uzoqlashishi, ularda ichki nizolarni paydo etadi, ya'ni ehtiyojlar, qiziqishlar va intilishlar yo'nalishida to'qnashuvlar yuzaga keladi. Ichki nizolarning sababi shuki, muammoga oid yechimlarni tanlashdagi qiyinchiliklar va yangi muhitdagi talablarning haddan tashqari yuqoriligidir. Keyinchalik, ushbu muammolarning hal etilishi organizm uchun mamnuniyat va quvonch hislarini kechishini yuzaga keltiradi [2,94]. Ha albatta, muallif nazarida ichki nizolarning paydo bo'lishi bu yangi ijtimoiy muhit va uning talabalari bilan bog'liq. Shuningdek,

ichki nizolarga munosabat va uni yengish shaxsga xos individual xususiyatlar turiga ham bog'liq sanaladi. Misol uchun, ba'zi talabalar muammoli vaziyatlarda tez yechim topsalar, ba'zilar bunday imkoniyatdan mustasno sanaladilar. Yuqoridagilardan farqli o'laroq, I.S.Stepanovning ta'kidicha, o'quv faoliyati bilan bog'liq muvaffaqiyatsizliklar talabalarda salbiy his-tuyg'ularining namoyon bo'lishini yuzaga keltiradi. Salbiy his-tuyg'ular asta-sekin ko'payib, ular oxir-oqibat umidsizlik tuyg'usini paydo etadi [3,96]. "Umidsizlik" – bu keng ma'noda barcha qiyinchiliklar va qarama-qarshiliklarni hal qilishning halokatli yo'li sanaladi. Ba'zida ayrim talabalarning o'qishni tashlab ketishi va o'z jonlariga qasd qilishlari ham ayrim manbalarda keltirib o'tilgan. Mazkur holat ko'proq, dunyoqarashi cheklangan, qo'rqqolikka moyil, ekstremal vaziyatlarda o'zini o'zi boshqara olmaydigan talabalar tipida ko'proq uchraydi. Demak, talaba o'z his-tuyg'ularini har qanday shart-sharoitlarda boshqara olishni o'rgara borishi lozim sanaladi.

V.V.Volovga ko'ra, talabalar o'quv yilining ikkinchi bosqichida hissiy-emotsional jihatdan o'zi o'zi yaxshi anglay boshlaydilar. Ya'ni ularda xotirjamlik yuzaga kelib, umidsizlik tuyg'ulari ancha kamayadi. Chunki, talabalar bu bosqichda o'z his-tuyg'ulari va kayfiyatlarini tartibga solishda o'ziga xos ko'nikmalarga ega bo'ladi. Shuningdek, ularning ijtimoiy intellektiga aloqador hayotiy tajribasi, emotsional intellektning takomillashuviga keng imkoniyat yaratadi [4,93]. Demak, hayotiy tajriba emotsional intellekt rivoji uchun ham o'ta muhim sanaladi.

N.A.Viskochilning fikricha, tanqidiy fikrlash talabalar emotsional sohasini rivojlantirishning asosiy shartlaridan biri sanaladi. Ayni shu davrda inson kasbiy kamolotining poydevori yaratiladi. Chunki, tanqidiylik yangiliklarga, yangiliklar esa, yangi his-tuyg'ularning yuzaga kelishiga sabab bo'ladi [5,123].

Mohiyatan, yoshlik davri bu o'ziga xos sezgirlik davri sanalib, mazkur davrda inson tabiatiga xos bo'lgan his-tuyg'ularning barcha ko'rinishlari takomillasha boradi. Bunga asosiy sabab guruhiiy faoliyat va ta'lim-tarbiya jarayonidagi yuqori bilim ko'nikmalar hisoblanadi. Bundan tashqari, talabalarning emotsional sohasida nafaqat ob'yektiv hislar (ma'lum bir voqeaga, shaxsga, hodisaga yo'naltirilgan), balki umumlashtirilgan his-tuyg'ular ham shakllanib boradi (ijobiy tuyg'ular, salbiy tuyg'ular, hazil tuyg'usi, rahimdillik, samimiylik va hokazo).

Ilmiy jihatdan olib qaranganda, talabalarda emotsional intellekt rivojlantirish ishlari, kasbiy kompetentlik va o'z-o'zini rivojlantirish orqali ham amalga oshiriladi.

Birinchidan, yuqori emotsional intellekt, avvalambor, empatiya, kommunikativ bag'rikenglik, o'zini o'zi anglash va intilishlar darajasining yetariligi, o'ziga ishonch va akademik qobiliyatlar, o'z his-tuyg'ularidan xabardor bo'lish, ularni boshqara olish, sheriklarining his-tuyg'ularidan xabardor bo'lish hamda o'z kechinmalarini tartibga sola olish qobiliyatlari bilan xarakterlanadi.

Ikkinchidan, emotsional intellektning yuqori darajasiga ega bo'lgan talaba, bu, birinchi navbatda, o'z hayotini, kasbiy yo'lini, o'z hissiy olamini chuqur anglay olgan shu bilan birga, introspeksiya (ichki kuzatuvga) moyil hamda o'zini o'zi har tomonlama namoyon qiladigan shaxsdir.

Tadqiqotchi M.M. Sarenkova psixolog talabalar orasida emotsional intellekt xususiyatlarini aniqlash borasida tadqiqot olib bordi. Va oxir-oqibat emotsional intellektning har bir tarkibiy qismlari rivojini hamda emotsional intellektga xos umumiy ko'rsatkichlarni aniqladi. Muallifning xulosalariga ko'ra, psixolog talabalarda "hissiyotlarni anglash" boshqa yo'nalish talabalaridan farqli ravishda, ancha yuqori ko'rsatkichga ega. Bunga sabab, hissiyotlarni anglash va tahlil qilishdagi kompetentlik xususiyatidir [6,4]. Ya'ni inson hissiyotlari va emotsional sohasi borasidagi bilim va ko'nikmalar ustunligidir.

V.S.Yurkevich o'z tadqiqotlarida psixolog R.Baron tomonidan

ishlab chiqilgan "emotsional intellekt" modelining o'ziga xos alohida besh kichik turini tasniflashga harakat qildi. Muallifga ko'ra ular [7,10]:

- Ichki intellekt – bu o'z his-tuyg'ularini anglash, o'ziga ishonch, o'zini o'zi hurmat qilish, o'zini namoyon qilish hamda mustaqillik kabi psixologik unsurlardan iborat;

- Shaxslararo munosabatlardagi intellekt – bu empatik munosabatlar, shaxslararo munosabatlar tizimi, ijtimoiy mas'uliyat kabi xususiyatlardan iborat;

- Moslashishga nisbatan intellekt – bu muammolarni hal qilish, turli voqe'liklarni baholash kabilarda namoyon bo'ladi;

- Stressni boshqarishga nisbatan intellekt – bu shaxsga xos chidamlilik, salbiy impuls larni yengish holatlari bilan xarakterlanadi;

- Umumiy kayfiyat – turli vaziyatlarga nisbatan organizmning bir reksiylari ya'ni nekbini tipdagi insonlar bunga misoldir. Demak, yuqorida keltirilgan psixologik tarkiblar, emotsional intellekt rivojlanishini va uning barqaror kechishini ta'minlovchi omillar hisoblanadi.

Quyida nazariy fikrlarimizning isboti sifatida, talabalar emotsional intellekti rivojlanishining tipik xususiyatlariga oid, amalga oshirilgan empirik tadqiqotimizning ayrim natijalaridan namunalar keltirib o'tamiz.

Talabalarda emotsional intellekt rivojlanishining individual-tipik xususiyatlarini faktorli analiz yordamida tekshirish uchun Dj. Raven tomonidan ishlab chiqilgan "Progressiv matritsalar ya'ni umumiy intellekt" testi, Dj. Gilfordning "Sotsial intellekt rivojlanish xususiyatlari" so'rovnosi, N. Kollning "Emotsional intellekt xususiyatlarini o'rganish" so'rovnosi va Lyusina tomonidan ishlab chiqilgan "Umumiy emotsional intellekt ko'rsatkichlari" kabi so'rovnolardan foydalanildi. Faktorli tahlil shunday statistik ko'rsatkich, tadqiqotda qo'llaniladigan metodikalar yoki so'rovnolarni shkalalari birinchi faktorda yuqori vazndagi shkalalar borligi yoki ortiqcha shkalalarni va tadqiqotda ko'zlangan maqsadga yerishishda yuqori natijani aniqlashda imkon beradigan statistik mezonlardan biri sanaladi. Quyida keltiriladigan jadvalda Chirchiq davlat pedagogika institutida tahsil oluvchi talabalarning umumiy va sotsial intellekt ko'rsatkichlari omillarini o'rganish kabi so'rovnolardan olingan natijalarning faktorli tahlil ko'rsatkichlari keltirilgan.

11-jadval

Umumiy va sotsial intellekt ko'rsatkichlari so'rovnolari darajasining faktorli analiz ko'rsatkichlari

Shkalalar	Komponentlar			
	1	2	3	4
Umumiy intellekt	-0,082	0,221	0,860	-0,304
Muloqot ishtirokchisining fikrlarini tushunish	0,738	0,330	0,129	-0,308
Noverbal xulq-atvorni tushunish	-0,016	0,685	0	0,699
Verbal ekspressiyani tushunish	0,715	-0,401	-0,241	-0,057
Shaxslararo o'zaro ta'sir	-0,176	-0,724	0,432	0,425
Sotsial intellekt	0,843	-0,065	0,266	0,391

Tadqiqotdan olingan natijalar shuni namoyon qiladiki, Chirchiq davlat pedagogika instituti talabalarining progressiv matritsalar, ya'ni umumiy intellekt va sotsial intellekt diagnostikasi ko'rsatkichlarini o'rganish so'rovnolari natijalari va ulardagi o'zaro individual-psixologik xususiyatlarni qay tarzda yo'lga qo'yilishini belgilab beruvchi mexanizm sanaladi. Sinaluvchilar natijalari faktorli analiz bo'yicha ko'rsatkichlar 4 ta faktorlarga

birlashdi. Birinchi shkalani tashkil etgan psixologik faktorlar: muloqot ishtirokchisining fikrlarini tushunish 0,738, verbal ekspressiyani tushunish 0,715 va sotsial intellekt 0,843 kabi natijalar bilan o'zaro farqlandi. Ikkinchi shkalani tashkil etgan psixologik faktorlar: noverbal xulq-atvorni tushunish 0,685 va shaxslararo o'zaro ta'sir 0,724 natija bilan alohida xarakterlanadi. Uchinchi shkalani tashkil etgan psixologik omillar: umumiy intellekt 0,860 va shaxslararo o'zaro ta'sir 0,432 daraja bilan qayd etildi. To'rtinchi shkalani tashkil qilgan psixologik birliklar: noverbal xulq-atvorni tushunish 0,699 va shaxslararo o'zaro ta'sir 0,425 kabi psixologik xususiyatlar bilan farqlandi. Sinaluvchilarning to'plagan qiymatlari to'rtta faktorlarga birlashganligi va bu faktorlar so'rovnomadagi asosiy qiymatlar va ahamiyatli farqlarni belgilovchi asosiy xususiyatlarni tashkil etmoqda. Keyingi jadvalda Chirchiq davlat pedagogika instituti talabalarining umumiy emotsional intellekt so'rovnomalari bo'yicha olingan faktorli analiz ko'rsatkichlari taqdim qilinadi.

Yuqorida tahlil etilgan barcha nazariy yondoshuvlarning oliy maqsadi bitta, ya'ni emotsional intellektning haqiqiy mohiyatini ochish, kerak bo'lsa uni rivojlantirishning psixologik, pedagogik shart - sharoitlarini aniqlashdir. Xulosa qilib aytganda, emotsional intellekt ko'plab kognitiv jarayonlar, irodaviy sifatlar, refleksiv jarayonlar, ijtimoiy - psixologik sifatlar, muloqot unsurlari kabilar bilan uzviy bog'liq sanaladi. Shuning uchun ham, emotsional intellektni tadqiq etish o'ziga xos murakkab vazifa sanaladi.

Adabiyotlar

1. Нгуен М.А. Роль эмоционального интеллекта в становлении личности студента-профессионала / Нгуен М.А. // Профессиональное образование. Столица. - «Новые педагогические исследования». № 5, 2007. – С.137-140.
2. Андреева И.Н. Гендерные различия в сфере эмоционального интеллекта // Материалы Междунар. междисциплинарной научно-практ. конф., 19-20 декабря г. Минск, 2003. – С. 94.
3. Степанов И.С. Психологические условия формирования эмоционального интеллекта личности. Диссертация. 2010. – С.73.
4. Волов В.В. Инновационный подход к исследованию базовых механизмов эмоционального интеллекта // Актуальные проблемы психологического знания. 2016. № 3. С. 93-102
5. Царенкова М.М. Эмоциональный интеллект: от иерархических моделей к представлению о единой когнитивной способности // Психологические исследования: электронный научный журнал. 2014. № 37. Т.7. С. 4.
6. Юркевич В.С. Проблема эмоционального интеллекта // Практическая психология образования, 2012, №3 (4) июль-сентябрь, С.10.

GEOGRAFIYANI O'QITISHDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUVNI TATBIQ ETISHNING O'QUVCHI PSIXOLOGIYASI BILAN BOG'LIQ JIHATLARI

S.Haydarova, Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti erkin izlanuvchisi

В статье обсуждается важность учета психологических особенностей студентов в учебном процессе, способы повышения их мотивации к науке, научные и инновационные подходы.

Ключевые слова и понятия: учебный процесс, умение, компетентность, психология личности, логика, дерматоглифика, инновации.

The article discusses the importance of taking into account the psychological characteristics of students in the educational process, ways to increase their motivation for science, scientific and innovative approaches.

Key words and concepts: educational process, skill, competence, personality psychology, logic, dermatoglyphics, innovation.

Umumta'lim maktablari bitiruvchilari tegishli fanni a'lo o'zlashtirgan bo'lsada, ko'pincha nostandart vaziyatlarda kutilgan natijani ko'rsata olmasliklari, boshqacha aytganda fanni yaxshi o'zlashtiradigan kuchli o'quvchilar ham dars paytida hamda hayotida uchraydigan nostandart vaziyatga tegishli masalalarni yechishda o'rgangan bilim va ko'nikmalarini qo'llay olmasliklariga guvoh bo'lamiz. Buning boisi o'quvchilarda ma'lum kompetensiyalarning yetarli darajada shakllanmaganligidir. Ushbu masalaning yechimi sifatida umumta'lim fanlari bo'yicha kompetentlik yondashuvga asoslangan uzluksiz ta'limning Davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturlarini ishlab chiqish hamda fanlarda amalga oshirish belgilangan. Asosiy maqsad o'quvchilarning bilim saviyasini bugungi kun talabiga moslash, xalqaro andozalar darajasiga ko'tarish, ya'ni ularning egallagan bilim, ko'nikma va malakalarini o'z shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy faoliyatlarida amaliy qo'llay olish kompetensiyalarini shakllantirishga yo'naltirishdan iborat.

Respublikamiz ta'lim tizimidagi va xalqaro tajribalar asosida geografiya fanini o'qitishga yangicha yondashuvlar: o'qituvchi yordamida tizimlashgan ilmiy bilimlar olish asnosida, bilim va ko'nikmalarini amaliyotga joriy etish, olgan bilimlardan kundalik turmush va texnikada samarali foydalanish malakasini, ya'ni o'quvchilarda kompetentlikni shakllantirish usullari tatbiq etilmoqda.

Faoliyatli yondashuv - fan mazmuniga maksimal darajada amaliy komponentlarni (laboratoriya ishlari, namoyish-tajribalar, amaliy ishlari, ekskursiyalar) kiritish orqali ta'lim jarayonini tashkil etish.

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv - fan dasturi mazmunini har bir ta'lim oluvchini kundalik hayotida muhim hisoblangan, adekvat xulqi

(ongli, aniq maqsadli, umumqoidalarga bo'ysunuvchi, sharoitga moslashuvchan) inson qilib shakllantirish.

Kompetensiyaviy yondashuv – egallagan bilimlarini kundalik hayotda amalda qo'llay olish, amaliy faoliyat asosida universal ko'nikmani shakllantirish kabi tamoyillarni geografiyani o'qitishga samarali tatbiq etish ko'zda tutilgan.

O'quvchilarda mazkur ko'nikmalarni shakllantirish o'tilgan har bir mavzu mazmunini yoritishda ularning kundalik turmushda qo'llanilish doirasi va chegaralarini, insoniyat va umumbashariyat buguni va kelajagi bilan bog'liq jihatlarni o'quvchilar ongiga singdirib borish orqali amalga oshiriladi [1]. Bunda o'quvchilarga mazkur fanning hayotiy, ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va ma'naviy zarurat ekanligini anglatish muhim hisoblanadi. O'quvchilarning tayanch hamda fani o'zlashtirishdagi xususiy kompetensiyalarini birgalikda shakllantirishda o'quvchi shaxsining psixologik xususiyatlari, unga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillar mavjudki, ta'lim samaradorligini oshirishda o'qituvchilar bu jihatlarni e'tiborga olishi zarur bo'ladi. Ya'ni, ta'lim jarayonini tashkillashtirayotgan o'qituvchi uchun ta'lim oluvchining psixologik rivojlanish konsepsiyasini bilish muhim hisoblanadi. Ma'lumki, inson psixologiyasi tashqi muhit hosilasi sifatida shakllanadi hamda mavjud tashqi sharoit va tashqi muhit o'quvchilar psixologiyasiga bilvosita, shu muhitdagi faoliyati orqali ta'sir qiladi. Shu sababdan, ta'limda, xususan, umumta'lim maktablari fanni o'qitish jarayonida o'quvchi shaxsiga ham yangi, muhim tadqiqot ob'ekti sifatida qarash zarurati tug'iladi.

O'quvchilarning tajriba o'tkazish, tabiatni kuzatish jarayonida